

lés felé vezető útról való visszatérés, az elejtett ösvény újramegtalálása, a népi irodalom.

Féja, könyvének utolsó fejezetében, a *Feltámadásban*, felsorolja a magyar szellemnek azokat a megnyilvánulásait, melyek a magyar szellem egészének lényeges részei. Ez utolsó, kézzelfogható útmutatása bőségesen ellensúlyozza a szerzőnek sok politikumot tartalmazó s helyenként érthetően erős elfogultságot tükröző írását.

Gergely Gergely.

Országh László: Az angol regény eredete. (Budapest, 1941. Danubia, 133 l. — Minerva könyvtár 60)

A hagyományos angol regénytörténetek rendesen csak a 18. század első feléig nyúlnak vissza és Fielding meg Richardson klasszikus műveivel kezdik meg az angol regényírás óriási anyagának ismertetését. Pedig Fielding vagy Richardson már meglehetősen kiforrottnak mondható regényírói művészete nem semmiből támad elő, hogy új műfajjal ajándékozza meg az angol irodalmat: mindkettőjük életműve mélyen gyökerezik a regény-előtti korszak elbeszélő irodalmában. Ebből a felismerésből fakad az előttünk fekvő tanulmány: kitűzött célja azoknak a 16. és 17. századbeli prózaműfajoknak ismertetése, amelyek mint összefolyó kis patakok az angol regényírás hatalmas folyamat létrehozni segítettek.

A szerző az olvasóközönség oldaláról közelíti meg tárgyát és azt vizsgálja, hogy az angol társadalom újkori átrétegződése milyen irodalmi következményekkel járt, hogyan nyilvánult meg az irodalom síkján. A középkor Angliája, mely éppen úgy hűbéri és őstermelő ország volt, mint talán az egy Olaszország kivételével az összes európai államok, a 16. század folyamán teljesen megváltozik. Az ipar és a kereskedelem rohamos fejlődésnek indul; a „kalandor-kereskedők” az akkor ismert világ minden részébe elviszik az angol textilárút és roppant kincseket hoznak vissza cserebe. Az iparúzó, de különösen a kereskedő-családok a Tudor-ház legfőbb támasza'va lesznek és társadalmi súlyuk megnövekedésével megnő bennük a polgári osztályöntudat is. Erzsébet alatt már bizonyos mértékben függetlenítik magukat a nemességtől és igyekeznek sajátos életformát kialakítani, amelyhez természetesen hozzátartozik a sajátos polgári irodalom is. Ezért az angol széppróza középkori öröksége, a lovagi- és pásztorelbeszélés mellé odasorakoznak az iparosokról szóló, vagy éppen a társadalom legalsó rétegének, a csavargóknak és a rablóknak életéből vett leírások. Greene, az első hivatásos angol prózaíró, a londoni alvilágról ír nagyszerű „riportokat”; Thomas Nashe a felelőtlen csirkefogónak erkölcsös polgárrá való alakulását mutatja meg; miadketten békésen megférnek a takácsmesterből íróvá előlépett Deloney-vel, az Arkádia-író Sidney-vel, sőt még a finomkodó John Lyly-vel is. Az előbbieik realizisztikus téma-látása, az utóbbiak stílusa magában rejtja már a későbbi kornak fenntartott igazi regény egy-egy ígértét. A régi világból átmentett műformák maguk sem tudják megőrizni régi előkelőségüket és lassan haladnak előre — és lefelé — azon az úton, mely végül is a vásári ponyvához vezet.

A 17. században még jobban háttérbe szorul az udvari világ a feltörekvő kisenemesekkel és kispolgárokkal szemben. A vallásos cégér alatt vívott nagy osztályharc, amely 1640 és 60 között alapjában rázza meg az angol társadalmat, végül is a középosztályt teszi meg a nemzet vezető rétegévé. Ennek a fejlődésnek hűséges tükré a regény-előtti prózafajták fejlődése is. Az udvari világ fenntartja ugyan hagyományait, a lovagi- és a pásztorelbeszélés főelemeit összegyűró heroikus-gálans regény-

ben, de újat már nem tud hozni, a paródia és a botránykrónika dekadens műfajain kívül. Különböző irodalmi határterületekre kóborol, naplót, emlékiratot, leveleket ír, de életereje már kimerült. Ezzel szemben a középosztály két irányban is továbbfejleszti a reális emberekről, sőt gonosztevőkről szóló, úgynevezett „pikareszk” regényformát. A vallásos elem hozzáadásával létrehozza a *Pilgrim's Progress*-et, amely egyedül áll a világirodalomban mint vallásos kalandregény. A gyakorlati, praktikus szellem viszont a *Robinson* megírásához vezet, amely a kalandok középpontjába az idealizált angol kispolgárt állítja és mindmáig legnagyobb apoteózisa a középosztály jótulajdonosságainak. A szerző tényleg analízissel mutatja meg, hogy a polgári szellemiség mint ölt testet ebben a két egymástól látszólag annyira különböző regényféléseiben. Legvégül még gyors vonásokkal megfesti a 18. század elejére kialakuló új társadalom képét, amely a maga irodalmi kifejezését a szó igazi értelmében vett regényben fogja megtalálni és ezzel megteremti az átmenetet saját tanulmánya és az általános regénytörténetek között.

A könyv „izgalmas” olvasmány mindenki számára, aki az irodalmat nem mint az írók légüres terben lejátszódó *l'art pour l'art* szórakozását szemléli, hanem mint egy nagy emberi közösség legkülönbözőbb törekvéseinek szublimálódását, a valószínűleg szebb és értékesebb formák között való megnyilvánulását. Igen nagy intellektuális élvezet nyomon követni a szerzőt, amint megmutatja a párhuzamot az irodalmi mikrokozmosz és a kollektív szellemiség makrokozmosza között. Allításait mindig gondosan alátámasztja, részletes utalásokkal kíséri és ebben valóban példát mutat egyik-másik újabb, „szellemtörténeti” alapon álló és minden lapalji jegyzetet megvetéssel elutasító irodalomtörténészünk számára. Kár, hogy stílusa nem mindig egyenletes: kemény, de kifejező mondatok, mélyrevilágító hasonlatok után meg-meghökkeni olvasóját egy-egy feleslegesen használt idegen szóval (anonim, antihős, dedikát, perspektíva stb.) vagy pedig elveszti valamelyik túlhosszúra sikerült mondatának útvesztőjében. Ezeknek a szépséghibáknak kiküszöbölése feltétlenül emelné a könyv hatását. Egy elkövetkező második kiadásban kívánatosnak tartanánk a gondosabb korrektúrát is.

Berg Pál.

Makkai János: Urambátyám országa. (Singer és Wolfner Irodalmi Intézet é. n. 1942. 239 old.)

Az általános műveltségnek napjainkban már kétségtelenül elmaradhatatlan kiegészítő része a közéleti műveltség. Ez foglalja u. i. magában az egyénen kívül álló közösségi és társadalmi tudnivalókat; ez segíti elő a szociális kérdésben a helyes állampolgári érzület kibontakozását s ezen keresztül a békés, építő honvédelem feladataiban való tájékozódásunkat.

Mindehhez azonban ismerni kell a közösség múltjából és hagyománytudatából, továbbá a népi-faji vérmérsékletből adódó nemzeti lelket. Makkai János könyve a nemzeti öntudatnak ilyen irányú kialakítását szolgálja.

Az író célját a mű alcíme világítja meg: *Középosztályunk illemrendszerének és társadalmi viselkedésének szociográfiája*. A szerző tehát a középosztály igazi helyét és érvényesülésének útját igyekszik megmutatni. Ezért elemzi részletesen a kor-szellem fogalmát továbbá a belőle következő társadalmi *magatartás* normáit. A külső magatartást általában az *illem* szóval szoktuk jelölni. A szerző azonban ennek a szónak a jelentését belső, jellemlelektani meggondolásokkal akarja elmélyíteni. Az *illem* nála nemcsak külső viselkedést jelent, hanem „erkölcsi magatartást és általános életstílust.”